

« LAUDES ORDINIS B. MARIAE V.
DE MONTE CARMELI »

E SERMONE QUODAM MARIANO HENRICI DE LANGENSTEIN
PER MATTHIAM FABRI O. CARM. EXCERPTAE

Hoc anno Mariali 1954 « exeunte saeculo primo, ex quo Deipara Virgo Maria plaudente christiano populo nova gemma refulsit, cum... Pius PP. IX. eam fuisse sollempniter decrevit et sanxit omnis prorsus labis originalis expertem », ¹ non videtur absonum, laudes illas egregias in hominum mentes revocare, quibus Henricus de Langenstein, clarissimus universitatis Vindobonensis in Austria magister, ordinem fratrum beatae Mariae Virginis de Monte Carmeli ob eius erga eandem sanctissimam Virginem devotionem olim in Sermone de Dei Genetricis assumptione anno 1385 habito mire ornavit.

I

Huic Sermoni iam saeculo XV. Matthias Fabri, ab Augusta Vindelicorum (Augsburg) oriundus, eiusdem ordinis sodalis, cuius vero Cosmas de Villiers et G. Wessels in historia sua litteraria Carmelitarum ² non meminerunt, animum intenderat ac libro suo in bibliotheca nationali Austriaca asservato, ³ in quo de angelo-

¹ Ex litteris encyclicis Pii PP. XII. « Fulgens corona gloriae » de die VIII. mensis Septembris anno MCMLIII, in AAS, 45 (1953), 586s.

² *Bibliotheca Carmelitana*, notis criticis et dissertationibus illustrata etc. cura et labore unius e Carmelitis provinciae Turoniae, Aurelianus, 1752. Quod opus P. COSMAE DE VILLIERS addita nova praefatione et supplemento iterum edidit G. WESSELS, Romae, 1927.

³ Vide codicem ms. 4904 (Theol. 488), chart. lat. saec. XV. (1470?) foliorum 285, 4°, nitide scriptum rubricisque distinctum. Cf. M. DENIS, *Codices manuscripti theologici Bibliothecae Palatinae Vindobonensis*, vol. I., pars II., Vindobonae, 1794, 1306-1312.

rum custodia, de votis, de clavibus ecclesiae uberius atque fusius disputat, has ordinis sui laudes ex Sermone Henrici transcriptas cum aliis excerptis aliunde sumptis inseruerat. Ceteroquin iam in tractatu de clavibus ecclesiae, quem modo commemoravimus, capita e scriptis aliorum magistrorum deprompta inveniuntur, videlicet Alexandri Halensis († 1245), S. Thomae Aquinatis († 1274), S. Bonaventurae († 1274), Johannis Duns Scoti († 1308), Richardi de Mediavilla († ca. 1308), Henrici Flad de Norimberga ⁴ quibus in reliqua codicis parte quaestiones variae accedunt argumenta potissimum moralia tractantes, quae si excipias, Johannis de Ragusio († 1443) tractatum contra Bohemos de communione sub utraque specie et ignoti cuiusdam Kiliani O. Min. Lecturas in libros Sententiarum, e scriptis magistrorum Vindobonensium Henrici de Hassia († 1397) ⁵ Nicolai de Dinkelsbühl († 1431), Johannis Grössel de Tittmaning († 1467) sunt excerptae.

Memoratu sane digna videntur quae in fine libri adiunguntur: Sermo videlicet de assumptione beatissimae Virginis Mariae a Matthia Fabri anno 1468 in conventu Vindobonensi fratrum Carmelitarum coram universitate habitus, ⁶ quo Sermone « Dei ge-

⁴ Fuit monachus O. Carm. et Commentarium in libros Sententiarum composuit, quem Matthias Fabri aliquoties adfert. E. APFALTER, *Scriptores universitatis Viennensis*, pars I, pag. 8s. inter « plurimos, quorum opera, etsi ipsum lateant, tamen scripsisse aut certe constat aut solida coniectura est », sub annum 1414 « Fr. quendam de Nurenberga cum aliis ex ordine beatae Mariae virginis de monte Carmeli nominat. Henricus quidam de Norimberga anno 1442 in artistarum facultate ut magister actu regens, uti tunc dicere solebant, scholas habere coepit. Cf. J. ASCHBACH, *Geschichte der Wiener Universität im ersten Jahrhundert ihres Bestehens*, Wien, 1865, 604. Theologos praestantiores et notiores, qui supra commemorantur, in his annotationibus praetermittendos esse existimamus. De magistris Vindobonensibus disserit ASCHBACH in historia universitatis Vindobonensis.

⁵ Quaestionem a Matthia Fabri e Commentario Henrici in Genesim excerptam: « Utrum translatio Hieronymi sit sufficiens et adaequata Hebraicae veritati » Dr. theol., Lic. bibl. Ioannes Bauer in libellis periodicis *Gregorianum* editurus est.

⁶ Vide codicem 4904, fol. 255r-261v. Incipit: « Quasi palma exaltata sum in Cades, scribitur originaliter Eccli 24, sed transsumptius in presentis celeberrime festiuitatis epistolari officio ». Explicit: « videamus assistere unigenito Filio Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre etc ». Additur in calce miniata nota: « Explicit sermo ad clerum de assumptione beate virginis Marie, factus in conventu Wiennensi ordinis fratrum Carmelitarum coram universitate per fratrem Mathiam Fabri de Augusta, sacre theologie lectorem, anno 1468 ». De sermonibus academicis, qui illa aetate Vindobonae habebantur, vide notam 20. De qua re copiose disserunt praeter ASCHBACH, *loc. cit.*, 105s., 293s. G. M. HÄFELÉ, *Franz von Retz. Ein Beitrag zur Gelehrten-geschichte des Dominikanerordens und der Wiener Universität am Ausgang des Mittelalters*, Innsbruck-Wien-München, 1918, 10ss.; A. LANG, *Heinrich Totting von Oyta* (Beiträge z. Gesch. d. Phil. u. Theol. d. Mittelalt. XXXIII, 4/5), Münster i. W., 1937, 113ss.; IDEM, *Die Katharinenpredigt Heinrichs von Langenstein*, in *Divus Thomas*, 26 (1948), 236ss.

nitricem corporali assumptione, i. e. corpore et spiritu, ad Filii dexteram ineffabiliter sublimatam esse » diserte ac plane affirmatur,⁷ nec non duo Principia, i. e. primae lectiones seu prolusiones solemnes, quibus cursus b.blicos quos vocabant, alterum anno scholastico 1469/70 in secundam quinquagenam Psalmorum, alterum anno 1470/71 in Epistolas canonicas Petri auspicatus est.⁸ Quae quidem prolusiones usitato more tribus partibus solvebantur: Prima erat, ut verbis Matthiae utar,⁹ « diuini auxilii invocatio »; secunda « theologiae ac diuinalis scientie in sacri canonis libris nobis tradite recommendatio »; tertia « graciaram habicio pariter et accio », qua viri in ecclesia et in civitate illustres, qui his actibus academicis aderant,¹⁰ pro cuiusque merito honorabantur.

Notis quibusdam in codice adiectis Matthiam Fabri in lectorem sacrae paginae capitulo provinciali ordinis sui Augustae

⁷ Fol. 261r. Et pergit dicens: « Quamuis autem secundum beatum Hieronimum [i. e. secundum Pseudo-Hieronimi Epistolam ad Paulam et Eustochium, n. 2; PL 30, 128] hoc sit pocius pie oppinandum quam temere diffiniendum, tamen sancti doctores apertis rationibus probare nituntur ipsam assumptam fuisse cum anima simul et corpore ». Rationes, quas in primis adfert, S. Augustini esse tunc ab omnibus existimabantur, sed ille « De assumptione B. Mariae V. liber » (PL, 40, 1141-1148), unde depromptae sunt, revera non est eius. Cf. M. JUCIE, *La Mort et l'Assomption de la Sainte Vierge* (Studi e Testi, 114), Città del Vaticano, 1944, 285-91; et G. QUADRIO, *Il trattato « De Assumptione beatae Mariae Virginis » dello Pseudo-Agostino e il suo influsso nella Teologia Assunzionistica Latina* (Analecta Gregoriana, 52), Roma, 1951, 40-45, quorum alter Ratramnum, monachum Corbeisensem († post 868), alter Alcuinum, illustrissimum studiorum litterarum aetatis Carolingicae restauratorem († 804), illius libri auctorem habet.

⁸ Primum Principium (fol. 267r-278r), « factum per fratrem Mathiam Fabri de Augusta, baccalarium theologie, ordinis fratrum Carmelitarum, in solemni universitate Wiennensi anno 1469 circa festum omnium sanctorum », incipit: « In nomine summe atque semper benedictissime Trinitatis simplicissimeque deitatis Patris etc. Ex permissione et licencia inclite facultatis theologie, matris mee generose, doctorumque eximiorum eiusdem lecturo michi secundam quinquagenam psalmorum prophete regii atque excellentissimi in eandemque ad presens principiaturio tria occurrunt michi peragenda ».

Secundum Principium (fol. 278v-285v) incipit: « In nomine sanctissime Trinitatis etc. Omnium rerum excellentissimo domino annuente ex dispositione et licencia theologie facultatis, matris mee venustissime, lecturus pro secundo cursu meo canonicas altissimi ecclesie syderis ac apostolorum principis, beatissimi Petri apostoli, iuxta morem solitum priefate facultatis duo pro presenti michi occurrunt facienda ».

⁹ Fol. 267r.

¹⁰ Ita Matthias Fabri in lectione sollempni, qua primum cursum suum biblicum auspicatus est amplissimis verbis — cf. fol. 278r — gratias agit Matthiae, « monasterii beate virginis, vulgariter Scotorum abbati predigno », Stephano, canoniae reg. S. Dorotheae praeposito, magistro Alexio de Drosendorf, « sacrorum canonum professori eximio ac curiae Pataviensis officiali dignissimo » - Vindobona illa aetate ad dioecesim Pataviensem (Passau in Bavaria) pertinebat -, Virgilio Schrottauer, « invictissimi imperatoris vices tenenti », Andreae Schenprucker, « huius oppidi magistro civium emerito », Martino Enthamer, « huius preclare civitatis iudici benemerito ». « fratri Johanni Carpentarii, sacre fronesis (i. e. theologiae, fronesis = φρόνησις) lectori, et fratri

anno 1467 celebrato promotum esse constat,¹¹ idemque «lector ac magister artium» ad primam tractatus de votis quaestionem: «Utrum omne votum vouentem executiue obliget ad complendum id quod vouerat», «anno 1468 in alma uniuersitate Viennensi in crastino sancti Ludowici regis Francie» (i.e. die 26. mensis Augusti) respondisse traditur.¹² Anno post (1469) die 24. mensis Martii in eadem universitate respondit ad quaestionem: «Utrum soli sacerdotes noue legis in foro penitencie habeant clauis regni celestis» et eodem anno in baccalarium sacrae paginae¹³ promotus est et «circa festum omnium Sanctorum»¹⁴ primo suo Principio lectionibus publicis ut cursor biblicus, uti tunc dicere solebant, prolusit. Concordant Acta facultatis theologicae, quibus ad annum 1469 notatur: «Item admissi et presentati fuerunt ad legendum cursus... magister Mathias Fabri de Augusta ordinis Carmelitarum ad legendum secundam quinquagenam Psalmorum... In decanatu magistri Ruperti Weyssenburger de Prugk supra flumen Leyta electi ipso die gloriosi martiris sancti Cholomanni [i.e. die 13. mensis Octobris] anni 1469: Biblicorum: Mathias Fabri de Augusta, ordinis Carmelitarum». ¹⁵

Praeter opuscula, quae codex bibliothecae nationalis Austriae complectitur, Matthias Fabri, postea prior conventus Augustani factus, commentarium in regulam Carmelitanam, qui «Lucerna fratrum Carmelitarum» inscribitur, anno 1491 composuit.¹⁶ Haec sunt, quae de vita et scriptis auctoris nostri satis litterati et inter coaequales haud indocti, qui aliena et propria complura in

Leonardo Praxatoris, sacre theologie baccalario formato, conuentuum Budensis (Buda, Ofen: caput et arx regni Hungarici) et Wiennensis ordinis fratrum Carmelitarum prioribus benemeritis», «magistro Johanni de Pfortzen, sacre theologie baccalario formato ac inclite facultatis artium decano».

¹¹ Fol. 13v in margine superiore nota miniata legitur: «Ad hanc quaestionem respondit fr. Mathias Fabri de Augusta, ordinis fratrum Marie de monte Carmeli, in conuentu Augustensi anno Domini 1467 in capitulo prouinciali in festo sancti Jacobi apostoli [i. e. die 25. mensis Iulii]. Et in eodem promotus est in lectorem sacre paginae».

¹² Vide notam rubricatam in margine superiore seu in fronte folii 64r.

¹³ Fol. 118r in fronte minio notatur: «Ad hanc quaestionem respondit fr. Mathias Fabri de Augusta, ordinis fratrum beate Marie virginis de monte Carmeli, anno Domini 1469 in alma uniuersitate Wiennensi in vigilia natiuitatis beate Marie virginis et eodem anno promotus est in baccalarium sacre paginae».

¹⁴ Cf. notam 8.

¹⁵ Acta facultatis theologicae, vol. II. ad annum 1469. Post verba: «secundam quinquagenam psalmorum» notatur: «Item placuit facultati non obstante, quod magister Laurencius et magister Mathias etc. sint prius promoti quam alii, tamen adhuc debent tenere eundem ordinem et locum, ac si simul cum aliis sex fuissent promoti et ante alios non incipere lectiones, donec eis dicatur».

¹⁶ Vide codicem latinum Monacensem 4151 (Aug. S. Cruc. 51) in 2° a. 1491, 331 fol., cuius etiam M. HEIMBUCHER, *Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*, II³, Paderborn, 1934, 57, meminit.

codicem suum accurate scriptum sedulo conguessit, codicem ipsum et Acta facultatis theologiae Vindobonensis penitus perscrutati invenire potuimus.

II

Iam vero his ad Matthiam Fabri in bibliothecis adhuc delitescenscentem in lucem famamque provehendum praemissis ad illud, unde digressi sumus, laudis praeconium redeamus, quod noster e Sermone Mariali magistri Henrici excerpterat. Henricus de Langenstein, dictus de Hassia (natus a. 1325), quem « studii Wiennensis fundatorem et lumen totius ecclesiae » celebraverunt,¹⁷ quem Johannes Trithemius « virum in divinis scripturis eruditum et in saeculari philosophia nobiliter doctum, ingenio praestantem, diffusum » vocat,¹⁸ primum Parisiis floruit, ubi anno 1363 ad gradum magistri artium promotus et anno 1375 lauream magistri in theologia adeptus, sacrae paginae professor atque vicedancellarius celeberrimae illius universitatis Parisinae factus est. Deinde schismate funestissimo exorto una cum aliis collegis et multis scholaribus, similiter ac ipse Urbani PP. VI. legitime electi partibus fideliter faventibus, Parisiis anno 1382 discessit. In Germaniam regressus mox ab Alberto III., Austriae duce, anno 1384 Vindobonam seu Viennam, uti medio aevo dicere consueverant, ad universitatem ibidem anno 1365 a Rudolpho IV. duce fundatam accitus est, ut eam viginti paene annis a fundatione prope collabentem denuo constitueret. Hoc munus tam egregie subiit, ut « Plantatoris gymnasii [i.e. universitatis] Viennensis » titulo apud posteros exornaretur.¹⁹ Fuit unus de primis doctoribus sacrae paginae in inclita facultate theologia, quam anno 1384 concedente Urbano PP. VI. tribus prioribus facultatibus ad studium generale Vindobonense complendum et confirmandum addiderunt.

¹⁷ ASCHBACH, *loc. cit.*, 380, not. 2., qui in historia sua universitatis Vindobonensis pagg. 366-402 Henrici de Hassia vitam et scripta exponit; item O. HARTWIG, *Leben und Schrifttum Heinrichs von Langenstein*, Marburg, 1858. Cf. etiam eruditum et luculentum tractatum a K. J. HEILIG exaratum *Kritische Studien zum Schrifttum der beiden Heinriche von Hessen*, in *Röm. Quartalschrift*, 40 (1932), 105-176; Henricus videlicet noster, dictus de Hassia et cognominatus maior vel senior, probe distinguatur ab altero Henrico de Hassia iuniore (Henrico de Altendorf), magistro Coloniensi, dein Heidelbergensi, qui postremo religionem Cartusianam professus prior et visitator factus est († 1427). Breviter de Henrico de Langenstein HEILIG agit in *Lexikon f. Theol. u. Kirche*, IV., Freiburg i. B., 1932, 924s.; similiter H. HURTER, *Nomenclator literarius theol. cathol.*, II., Oeniponte, 1906, 690-694; M. GRAEBMANN, *Die Geschichte d. kathol. Theologie seit dem Ausgang der Väterzeit*, Freiburg i. B., 1933, 115s.; J. ZEMB in *Dictionnaire de Théologie Cathol.* VIII, Paris, 1925, 2574-2576.

¹⁸ *De scriptoribus ecclesiasticis collectanea*, Parisiis, 1512, fol. 146r.

¹⁹ Vide APFALTRER, *loc. cit.*, 44 et 52.

Rectoris magnifici officio anno 1393/94 functus paucis annis post diem supremum obiit (11. II. 1397).

Praetermissis scholis, scriptis sermonibusque, quibus Henricus de Langenstein, non solum in litteris sacris, sed etiam in philosophia, mathematicis, physicis, siderum cognitione bene versatus, in tota Austria et in Germaniae parte ad meridiem vergente gratias iniiit plurimas, pauca solum de eius Sermone Mariali, quem Mathias Fabri excerpit, commemorantur. Quem Sermonem academicum in modum tractatus paene theologici exaratum magister Henricus coram magistrorum scholariorumque universitate — ad clerum universitatis, uti tunc dicere solebant²⁰ — die festo assumptionis gloriosae Deiparae anno 1385 Vindobonae in conventu fratrum Beatissimae Mariae Virginis de Monte Carmeli^{20a} fecit atque, ut erat vir pietate erga illam Virginem illibatam insignis, « opinionem, quod virgo Maria vere et realiter mortua fuit et ante incineracionem eius corpus resuscitatum », tamquam « christifidelibus probabiliorem et ceteris (sc. quas adfert opinionibus) anteponendam »²¹ strenue defendit. In hoc Sermone adhuc inedito, qui incipit: « Quasi cedrus exaltata sum in Libano (*Eccli* 24, 17)... et legitur in ecclesia communiter et laudem Dei genitricis virginis gloriose », inter alia de triplici quoque Libano loquitur, in quorum quolibet virgo gloriosa eximiis effertur laudibus, et subdit: « Tercius vero lybanus esse potest venerabilis ordo fra-

²⁰ Cf. ASCHBACH, *loc. cit.*, 52, 58, 106. De diebus festis B. Mariae V. agendis ac sermonibus academicis habendis Statuta universitatis (a. 1385) haec habent: « Item quod in omni festiuitate virginis gloriose fiat Missa sollemnis cum offertorio presente Rectore cum tota Universitate. Prima fiat in festo Purificationis in Ecclesia Sancti Stephani, si fieri potest conuenienter: Secunda in Annunciacione apud fratres Predicatores: in Assumpcione vero apud fratres ordinis Beate Marie de Carmello, in Natiuitate in Monasterio Scotorum: in Concepcione in Capella Beate Virginis in littore... Item, quod Facultas Theologie de certis sermonibus ad clerum Universitatis disponat et ordinet quantum ad loca, personas, predicaturas et dies, prout magis ad Dei honorem et profectum Studii iudicauerit expedire ». Vide R. KINK, *Geschichte der kaiserl. Universitat zu Wien*, II., Wien, 1854, 77s.

^{20a} In calce codicis Amplon. (Erfordiensis F. 167, circa annum 1395 scripti CONRADO J. HEILIC teste (cf. *Kritische Studien...* [vide supra n. 17], 170, not. 178), legitur: « Explicit sermo de assumpcione beate Marie virginis Dei matris reverendi magistri Henrici de Hassia, factus ad clerum in conventu fratrum Carmelitarum Wyenne anno domini 1385 in festo assumptionis virginis Marie etc. » Carmelitae anno 1360 Vindobonam ingressi primum in suburbio « Werd » (i. e. in Vindobonae, quae nunc est, regione II.) extra moenia conseraderant, sed monasterio iam anno 1386 incendio destructo in urbem ipsam « Am Hof » aut monetam a Leopoldo VI. duce illuc translata ad habitandum dedit, ubi magnificam ecclesiam in novem ordinum (vel chororum) angelorum honorem circa annum 1400 extruxerunt. Cf. K. SCHRAUF in *Wetzer u. Welte's Kirchenlexikon*, XII², Freiburg i. B., 1901, 1500, et R. K. DONIN, *Die Bettelordenskirchen in Oesterreich*, Baden bei Wien, 1933, 250-254.

²¹ Vide codices bibliothecae nationalis Austriacae 4017, fol. 111rv; 4426, fol. 57rv; 4873, fol. 66r. Cod. 4226, qui exiguum tantummodo Sermonis partem continet, hic omittitur.

trum de Carmelo», quibus verbis exorditur illam eiusdem ordnis laudationem memorabilem, quam Matthias Fabri codici suo diligenter inseruit quamque collatis aliis codicibus bibliothecae nationalis Austriacae, quibus Sermo ipse continetur,²² ratione scribendi (seu orthographia) pristina servata in lucem edere iam pridem nobis proposuimus.

In hoc quidem Libano, i.e. in hac excelsa religione, quae a prophetarum discipulis derivata indubitanter dicitur,²³ Henrico teste, habitant Dei Genetricis cultores devotissimi eiusque praerogativarum elucidatores doctissimi atque defensores honoris patronae ipsorum invictissimi, qui praeter antiquos beatissimae Virginis detractores eos quoque, qui illa aetate Matrem Dei in originali peccato conceptam eiusque corpus sanctissimum mortuum in tabem resolutum esse opinabantur, impigre ac strenue redarguebant. Quo igitur teste gravissimo, qui et ipse Virginis immaculate conceptae et cum anima et corpore in caelum assumptae propugnator erat praecipuus,²⁴ fratres beatae Virginis Mariae de Monte Carmeli illa « duo praeclarissima, quibus Deipara Virgo donata fuit, privilegia, quibusque ut terrestri eius peregrinationis ortus ita et occasus fulgentissima emicuerunt luce, omnimodam innocentiam ab omni labe immunem atque amplissimam virginis corporis glorificationem »²⁵ pietate singulari iam antiquitus credidisse atque coluisse omnino constat.

III

Nunc demum laudes ipsas ordinis Carmelitani, quas Henricus de Hassia in Sermone de assumptione gloriosae Vir-

²² Sunt codices illi, quos in nota superiore indicavimus. Commendationem ordinis, de qua agitur, invenis in codice 4017, fol. 96r-97r, in cod. 4226, fol. 321rv, in cod. 4426, fol. 46v-47r, in cod. 4873, fol. 55v-56r, Excerptum autem ipsum Matthiae Fabri in codice 4904, fol. 262rv, quem nota 3. breviter iam descripsimus.

²³ Quod ut affirmaret, Henricus de Hassia « Speculo ordinis Carmelitarum » ab ipso laudato (cf. notam 29), quo ordinis ab Elia propheta origo, per filios prophetarum propagatio, per Essenos, eremitas, monachos diffusio et successio continua copiose et abundanter exponuntur, adductus esse videtur. Quo etiam factum est, ut fratres Carmelitas antiquos haereticos, qui virtutes et praerogativas beatissimae Virginis plus minusve detractabant, ut sectatores Nestorii, Valentini, Photini, Helvidii, Carpocratis, fortiter impugnavisse asseveraret.

²⁴ Praeter Sermonem de assumptione B. Mariae V. alium luculentissimum Sermonem de conceptione eiusdem (immaculata) Vindobonae anno 1389 habuit atque librum « Contra disceptationes et contrarias praedicationes fratrum mendicantium super conceptione beatissimae Mariae virginis et contra maculam sancto Bernhardo mendaciter impositam » (Argentorati a. 1516 typis editum) conscripsit.

²⁵ E litteris encyclicis Pii PP. XII. « Fulgens corona gloriae », loc. cit., 583.

ginis dixerat quasque Matthias Fabri excerpserat, una cum eiusdem praefatiuncula in medium proferre iuvat. Pauca vero e Sermone ipso deprompta²⁶ excerpto illi, ut eius initium melius perspiciatur, uncis (....) inclusa a nobis praemittuntur.

Praefatiuncula

Nota commendacionem ordinis nostri, sc. fratrum beate Marie virginis de monte Carmeli, prout habetur in Sermone de Assumpcione virginis gloriose, qui sic incipit: «Sicut cedrus exaltata sum in Lybano»,²⁷ Magistri Hainrici de Hassia, sacre theologie professoris eximii uniuersitatis Parisiensis, qui fuit unus de primis doctoribus sacre pag.ne, cum quibus solemniter uniuersitas Wiennensis fuit feliciter inchoata, et ibidem vixit quasi triginta annis, ubi inter cetera in prefato Sermone loquitur de triplici Lybano, in quorum quolibet Virgo gloriosa egregiis extollitur laudibus etc.

Excerptum

(Si tercio queratur, ubi beata Virgo laudis preconio eleuatur et virtutis premio coronatur et mentis iubilo veneratur, respondetur in themate nostro, quod in monte Lybano. Hic dimissis concordanciis et aliis diuisionibus in hoc stemus, quod in omnibus iam dictis dignitatibus titulis et virtutum excellenciis virgo Maria, de cuius gloria et exaltatione ad celestia regna hodie solempnizat uniuersalis ecclesia, creditur testificacionibus Sanctorum, scripturis exaltata super omnem rationalis nature create ypostasim et hoc in triplici monte Lybano. Pro quo notandum est, quod, quia Lybanus interpretatur candidus vel candor vel albus, allegorice loquendo triplex Lybanus designari potest, in quorum quolibet Virgo gloriosa egregiis extollitur laudibus. Primus ergo Lybanus est nouus Israel, i.e. populus christianus ceteris populis dignitate sublimior, celesti lumine candidus. Secundus Lybanus est eminens beatorum situs, ubi sublimer thronus matri Dei est positus, candore lucis eterne fulgidus).

Tercius²⁸ vero Lybanus esse potest venerabilis ordo fratrum de monte Carmelo, ordo quidem habitu albus, vita et doctrina sublimis, Marie Dei genetrici specialiter dedicatus et attributus ex causis et rationibus, que habentur in libro, qui vocatur «Specu-

²⁶ Vide codices 4017, fol. 96rv; 4226, fol. 321r; 4426, fol. 46rv; 4873, fol. 55rv. Qui codices in editione nostra ordine, quo eos modo enumeravimus, seruato sigla habent *ABCD*; codex vero 4904, cui Matthias Fabri fol. 262rv Excerptum suum inseruit, apud nos *E* dicitur.

²⁷ Eccli 24, 17.

²⁸ Hic incipit Excerptum Matthiae Fabri. Vide cod. 4904, fol. 262r.

lum ordinis» istius.²⁹ In tercio monte Lybano resonant iugiter organa laudis ante thronum huius Virginis die ac nocte. In hoc monte, i.e. in hac eminenti religione, habitant Dei genetricis virginis Marie cultores precipui et omnium virtutum et perfeccionum eius

²⁹ *Speculum ordinis Carmelitarum* praeclarum illud opus esse videtur, quod PHILIPPUS RIBOTI (cognomine hispanico Ribot), O. Carm. prior provincialis Cataloniae, e quattuor auctorum vetustiorum tractatibus inter se convenienter adaptatis compilavit et in decem libros distinctum anno 1370, ut ipse in fine capitis 5, libri 10. (cf. Danielis a Virgine Maria *Speculum*, de quo infra, vol. I. pag. 111) testatur, in lucem eddiit. «Zelo sui ordinis incensus», ut IOANNES BAPT. DE LEZANA, *Annales sacri prophetici Eliani ordinis B. Virginis Mariae de monte Carmeli*, tom. I., Romae, 1645, pag. 144, memoriae tradit, «celebre illud volumen *Speculum ordinis* appellatum composuit, in quo, quae de ipso Ioannes Ierosolymitanus Patriarcha, B. Cyrillus Constantinopolitanus, Guilielmus de Samuco et Sibertus de Beka scripserunt, decem libris compilavit». Quae quidem scripta sunt: Primum Liber de institutione primorum monachorum, qui nomini Ioanis, episcopi Hierosolymitani (386-417), a Lezana aliisque addicebatur, dein Epistola ad Eusebium abb. de processu et variis regulis O. Carm. a S. Cyrillo Constantinopolitano († 1234), tertio post S. Brocardum priore generali Carmelitarum, scripta, tum celeberrima chronica de multiplicatione religiosorum Carmelitarum a Guilielmo de Samuco, alias de Sanvico (Sandwich), O. Carm. Terrae Sanctae priore provinciali († ca. 1300), elucubrata, denique Siberti de Beka, Geliensis († 1332), O. Carm. prioris provincialis Germaniae inferioris, Considerationes super regulam Carmelitarum. Praeclarum illud volumen decem librorum a Philippo Ribot anno 1370 compositum et generali vocabulo «*Speculum ordinis Carmelitarum*» nuncupatum, in quo huius ordinis primaeva institutio, successio, eventus varii, habitus, regula transmigratio in Europam, confirmatio, exemptio (cf. DANIELEM A VIRGINE MARIA, de quo infra, vol. I., pag. 1) latius et diffusius traduntur, primo quidem, quamvis vitiose, Venetiis anno 1507 a Ioanne Bapt. de Cathaneis typis editum est, denuo autem idque diligentissima collatione ad fidem veterum codicum manu scriptorum facta et notis adiectis mendisque librorum sublatis excusum est in historia Eliani ordinis Carmelitarum a DANIELE A VIRGINE MARIA, Carmeli Flandro-Belgici ex-priore provinciali, compilata, quae *Speculum Carmelitanum* inscribitur. In cuius *Speculi* tomo I., Antverpiae anno 1680 emissæ Philippi Riboti decem libri in partibus I. pagg. 7-114 (a num. 14 usque ad num. 498) typis descripti sunt. Henricus de Langenstein in Sermone suo sextum potissimum horum librorum ante oculos habet, cui titulus est: «De virgine Deipara eiusque puritate ab originali peccato, olim typo nubeculae S. Prophetæ Eliae, et per eum suis discipulis revelata: cui propterea peculiariter famulati et ab ea intitulati fuerunt: et de aliis eorum nomenclaturis»; cf. DANIELIS A VIRGINE MARIA *Speculum Carmelitanum*, pag. 54-63 (num. 213-252). In libro septimo de habitu huius ordinis eiusque significatione et in libro octavo de regula ordinis agitur (apud Danielelem, pag. 64-71, n. 253-287, resp. pag. 72-94, n. 288-398).

Ceterum litteris gratissimis R. P. Creytens. O.P., nuperrime acceptis, qui a nobis rogatus Romae *Speculum ordinis fratrum Carmelitarum* Venetiis anno 1507 per JOHANNEM BAPT. DE CATHANEIS typis editum accurate inspexit, monemur hoc *Speculum* non esse conscriptum, ut auctoritate Danielis a Virgine Maria (cf. eius *Speculum* l. c. pag. 6, num. 13) et B. ZIMMERMANN, *Dict. de Théol. Cath.*, II., 1789) moti supra posuimus, a Philippo Ribot, sed a fratre Johanne de Chimineto, lectore sacrae theologiae (Joh. de Chimineto, O. Carm.: sententiarius 1336, prof. 1339; cf. G. WESSELS, *Acta capitulorum generalium Ordinis Fratrum B. V. Mariae de Monte Carmelo*,

elucidatores³⁰ doctissimi atque ipsius fortissimi defensores in tantum, quod potenter obstruunt et silere faciunt ora³¹ loquencium iniqua,³² ubi et quociens dignitati³³ et honori sue patrone derogari percipiunt. Nonne iam horum fortitudine et multitudine attoniti³⁴ tacent Nestoriani³⁵ heretici, qui Virginem Matrem non Dei, sed hominis tantummodo asseruerunt genitricem? Obmutescunt Valentiniani,³⁶ qui Christum de Virgine nichil carnis assumpsisse asserunt, sed per eam sicut per fistulam transisse. Confunduntur et Fotiniani,³⁷ conuincuntur Eluidiani³⁸ et prosternuntur Carpocraciani,³⁹ qui omnes in virginitatis⁴⁰ gloriam Matris⁴¹ Domini os iniquum aperuerunt,⁴² ut patet ex doctoribus, qui de antiquis tractauerunt heresibus, ut Ysidorus⁴³ et alii.

Rursus veniendo ad modernos reperio, quod dictorum singularium militum regine celestis strenuitate fortiter impugnantur

tom. I., Romae, 1914, 34 et B. ZIMMERMANN *Monumenta historica Carmelitana*, Lérins, 1907, 425). Ita sane fieri potuit, ut Henricus de Langenstein *Speculo* ordinis Carmelitani, cuius in Sermone suo eundem ordinem collaudans meminit, librum Johannis de Chimineto designaret. Haec iis, quae supra de *Speculo* Carmelitarum exposuimus litteris illis commoti, adicienda esse ducimus, quin quidquam de ratione, qua opera Johannis de Chimineto et Philippi Ribot inter se componantur, utpote cum alienum sit a proposito nostro, statuere cogitemus.

Johannes de Chimineto in capite 4. libri sui, qui incipit: «Filii sanctorum estis fratres huius sanctae religionis professores...», quaerit: «Quare ordo beatæ Mariæ virginis vocatur?» et respondet (fol. 50v): «Fratres vero tempore, quo ecclesia per totam iudaeam et samariam edificabatur, post ascensionem domini in eodem monte [sc. Carmeli] iuxta quendam fontem ubi habitavit Helyas, oratorium in honore beatæ Mariæ virginis primi construxerunt. Deinde processu temporis, cum ordo beati Benedicti multiplicari cepisset, quidam monachi ordinis predicti in monte Carmeli volentes habitare, capellam in honore beatæ virginis Margaritæ [sic!] construxerunt; ideo ut sancti monachi a fratribus predictis discernentur, tam ipse locus qui fons Helye dicitur, quam ipsi fratres, ordinis beatæ Mariæ virginis, ab omnibus consuevit [sic!] appellari. Unde et sancta sedes apostolica praemissis rationibus diligenter inspectis huic religioni titulum beatæ Mariæ virginis per litteras suas solenniter appropriari decrevit».

³⁰ elucidatores] illucidatores C.

³¹ faciunt ora] fatiunt (!) de ea E.

³² Ps 62, 12.

³³ dignitati] sue add. B C.

³⁴ attoniti] actonici A B, attonice D.

³⁵ Nestoriani] nescoria B.

³⁶ Valentiniani] valenciani B, valencianci D.

³⁷ Fotiniani] fotimai B, fortiniani C, fociniani D; sectatores Photini (cf. notam 23).

³⁸ Eluidiani] Eluidyani A, elyndiai B, elundiani C, eludiani D.

³⁹ Carpocraciani] Carpotaciani B C, Carpotrationi E.

⁴⁰ virginitatis] virginitatem matris C.

⁴¹ matris] om. C.

⁴² aperuerunt] apperuerunt C E.

⁴³ Ysidorus] hesidorus D. Cf. Isidori, episcopi Hispalensis († 636), librum, qui incipitur *De haeresibus* (Inc. «Primum autem quid inter orthodoxum»), editum ab A. C. VEGA, Escorial 1940.

illi, qui eam in originali peccato conceptam opinantur;⁴⁴ et iterum illi, qui eius corpus sanctissimum post mortem in cineres et vermes dicere presumunt resolutum. Sic et alii uniuersi ab iisdem impugnantur viriliter, qui quouis modo priuilegiis et prerogatiuis specialibus virginis Marie suis quibuscumque opinionibus⁴⁵ derogare moliuntur.⁴⁶

Unde propter hoc, quinymo hiis longe maiora sacra religio ista, indubitanter ex discipulis prophetarum inchoata, patrum religiositate specialiter formata, tanta⁴⁷ patrona dignificata, antiquitate ceteris religionibus prelata et certe ob hoc⁴⁸ racionabiliter a sede apostolica approbata [est], ut congrue de ista religione exponi possit illud Ysaie 35: «Gloria Lybani, decor Carmeli et Saron data est ei».⁴⁹ «Gloria Lybani», i. e. candor intelligentie et dealbacio innocentie; «decor Carmeli», i. e. cognicio circumcise et arte vite spiritualis; «decor Saron», i. e. cantus lugubris penitencie; Carmelus enim interpretatur omnium cognoscens circumcisionem et Saron cantans tristitiam.

Merito ergo inter ceteras religiones ista religio venerabilis singulari deuocione est fidelibus amplexanda et a tam potentum principum fauoribus⁵⁰ ad honorem Virginis gloriose est singularius⁵¹ promouenda et amplexanda. Et quid multa? Utique felix ille principatus, felix patria, felix ciuitas, in qua hec religio plantata fructum germinat salutarem sciencia salubri et vita spirituali populum Dei iugiter edificando et ad perfectum usque perducendo.⁵² Qui quidem populus ex hac religione in spiritualibus ditatus de tali religione congrue dicere potest⁵³ illud Sapientie 7: «Venerunt michi omnia bona pariter cum illa»⁵⁴ Et hec de laudis preconio, quo extollitur Virgo gloriosa in illo tercio Lybano.

P. CAROLUS IOANNES JELLOUSCHEK O.S.B.

⁴⁴ opinantur] oppinantur E.

⁴⁵ opinionibus] oppinionibus E.

⁴⁶ moliuntur] molliuntur B E.

⁴⁷ tanta] tandem E.

⁴⁸ quae sequuntur, vide cod. 4904, fol. 262v!

⁴⁹ Is 35,2.

⁵⁰ et a.... fauoribus] et principum atque potentum fauoribus A B C.

⁵¹ singularius] singularibus A B.

⁵² perducendo] producendo E.

⁵³ potest] valet A.

⁵⁴ Sap 7, 11.